

OTDK-dolgozat

2025

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Polgári bálók tánc történeti forrásai és hatásuk a paraszti tánc kultúrára.

Kiss Zente Áron

Konzulens:

Dr. Vámos Gabriella, egyetemi adjunktus

Kézirat lezárásának időpontja:

2025.01.15. 12:26

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	1
II. Források	4
II.1. Táncrendek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében.....	4
II.2. A <i>Pesti Hírlap</i> (1879–1944) története és jelentősége	5
III. Táncrendek és budapesti bálók.....	7
1880–1889	7
1890–1899	8
1900–1909	9
1910–1919	10
1920–1929	10
1930–1938	11
IV. Paraszti táncalkalmak	12
V. Összefoglalás	17
VI. Bibliográfia	19

I. Bevezetés

A múlt század neves tánckutatói számos történeti forrást feldolgoztak annak érdekében, hogy a paraszti tánc kultúra fejlődését jobban megértsék. Ezek javarészt mind írásos források voltak: sajtóanyag és egyéb levéltári források. Ezekből rajzolódott ki a magyar tánc történet, amelyben a kutatók igyekeztek láthatóvá tenni az európai tánc trendek hatásait tánc kultúránkra.¹

A reformkortól kezdve azonban észrevehetjük egy belső folyamat elindulását is, ami már nem határunkon kívülről érkezett. A néptánc kutatók a zenei terminológiából kölcsönözték elnevezését, az *új stílust*, aminek első képviselője a verbunk volt, majd ezt követte a csárdás. Az utóbbi a 19. századi Magyarország meghatározó tánca lett.² A kezdetben népi közegben fejlődő csárdást a század közepétől átvették a felsőbb társadalmi rétegek is, és a nemzeti romantika eszméivel felvértezve magyar nemzeti társastánccá tették. Ekkortól már két irányban fejlődött tovább. Korábbi kutatásom során egy eddig kevésbé feltárt irányt, a városiak (középosztály) által táncolt csárdást vizsgáltam a korabeli sajtó segítségével, és a mostani dolgozatomban témájával is így találkoztam.³

Jelen munkám célja, hogy két forrásanyag alapján mélyebben bemutassam a városi lakosság egyik szórakozási formáját, a táncestélyeket a 19. század második felétől egészen a 20. század elejéig. További szándékom, hogy reflektáljak mindezeknek a paraszti és egyéb alsó társadalmi rétegek tánc eseményeire gyakorolt hatására.

Dolgozatomban egyik forrása a *Pesti Hírlap* (1879–1944) című napilap, amely kellő mennyiségű adattal szolgál a tánc események megismeréséhez, mivel azokról béli tudósításokat közöltek benne. Ezekből végigkövethetjük a bálók helyszínét, az időpontját, a résztvevők számát és kilétét, valamint magát az esemény lefolyását is. Mindezeket szeretném kiegészíteni a vizsgálatom alá vont másik forrással a tánc rendekkel, amellyel már korábban, az alapszakos szakdolgozatomban is találkoztam. Ezek olyan tárgyak, amelyek a korábbi kutatók figyelmét elkerülték, de bevonásukat több szempontból is fontosnak tartom. Egyrészt már ismerünk a témával foglalkozó külföldi tanulmányokat, amelyek dolgozatomra is hatással voltak, és a bennük olvasható információkat a hazai példák bemutatásával kívánom árnyalni.⁴ Másrészt a táncrendek nem átlagos kisnyomtatványok; annál jóval komplexebb jelentéstartalommal bíró remekművek, így kultúr- és művelődéstörténetileg is fontosak. Harmadrészt a vizsgálatukkal jól

¹ lásd: MARTIN 1979

² Erről bővebben lásd: KISS 2024.

³ SZENTPÁL 1954: 5–11., MARTIN 1984: 353–361., PESOVÁR E. 2003: 16–17.

⁴ lásd: FRAZIER 2020., MARGARITI-BÖRGEL 2020., SMITH 2012., WULFF 2020.

nyomon követhetővé válik a hazai bálók táncrendjeinek alakulása, ami aztán később tetten érhető lesz a népi tánc kultúrában is, ezáltal a kulturális egymásra hatás egy újabb aspektusát figyelhetjük majd meg rajtuk keresztül.

A társastáncok elterjedésével és fejlődésével Magyarországon még kevesen foglalkoztak. Kutatásommal ennek a hiánynak a mérsékléséhez szeretnék hozzájárulni, mert úgy gondolom, hogy a táncrendek elemzésével kirajzolhatóvá válhat a táncrendeken kívül a különböző társastáncok elterjedése is.⁵ Mostani kutatásomban tehát ezen két forrásanyag ötvözéséből kapott adatokkal szeretnék hozzájárulni a magyar tánc történet eddigi adataihoz, és betekintést nyújtani a 19. század végi–20. század eleji bálók világába.

Mivel az általam vizsgált táncrendek többsége budapesti bálokról maradt fenn, így dolgozatomban csak a budapesti táncsemények táncrendjeit és az azokról szóló *Pesti Hírlap* tudósításokat mutatom be. Az ebből született eredményeket nem szabad általánosítva használnunk az egész országra vetítve, azonban látnunk kell azt is, hogy a főváros bizonyos mértékig mérvadóként szolgált a korabeli vidéki városoknak, így nem igazán beszélhetünk regionális különbségekről; nem úgy, mint a népi kultúrában, ahol a kulturális javak eltérő mértékben és gyorsaságban terjedtek el a különböző régiókban. Tehát a budapesti példák bizonyos értelemben a korszak mintaadói a bálók szervezésében, így elemzésük elengedhetetlen a későbbi kutatások érdekében.

Mivel a sajtó nem igazán fedi fel, hogy az egyes résztvevők milyen társadalmi osztályhoz tartoztak, ezért ezekről a bálók szervezői adhatnak jó támpontokat. Röviden elmondható, hogy a legtöbb budapesti bál szervezése mögött a középosztály állt. Bár ez nem egy homogén társadalmi csoport, hisz csak az életszínvonal alapján sorolhatók egy egységbe, de a bálók elnevezéseiből (tanítók, orvosok, jogászok stb.) következtethetünk erre. Rajtuk kívül még három csoport volt jelen a bálokon: a kispolgárok, a nagypolgárok, illetve az arisztokrácia.⁶ Utóbbiak sokszor bálvédnöki pozíciót is betölthettek, illetve a bálók presztízsét voltak hivatottak növelni, de annak szervezésébe csak ritkán szóltak bele.

A másik oldalon (falusi társadalom) is hasonlóan diverzifikált az összetétel, mivel az 1848-49-es szabadságharc után megtörtént a jobbágyfelszabadítás, és a kisnemesekből, jobbágyokból és szabadparasztokból létrejött a tagolt parasztság. Ezt a csoportot már egyértelműen társadalmi helyzete és a földműveléshez kötött életmódja határozta meg, belső tagolódása a vagyontól, a földbirtok nagyságától függött. Kósa László három nagy rétegre osztotta fel őket: nagygazdák, közép- és kisbirtokosok és az agrárszegénység. Az általam bemutatni kívánt

⁵ Erre Kavecsánszki Máté is felhívja a figyelmet. KAVECSÁNSZKI 2015: 55.

⁶ GERGELY – SZÁSZ 1978: 82–87.

tanulmányok szereplői tágabb értelemben véve a parasztsághoz sorolhatók, mivel a korábbi kutatók nem választották el őket vagyoni alapon. Ahol lehetséges, ott külön kiemelem a más társadalmi csoport megnevezését (pl.: pásztorok vagy cselédek).⁷

A falusi táncalkalmak rendezését a 20. századi tánckutatók munkái alapján szeretném bemutatni.⁸ Ahogy már említettem, a regionális különbségek miatt ezeknél nem tudunk felmutatni egy egységes mintát, azonban minden egyes vidéken megfigyelhetjük a polgári hatásokat. Dolgozatomban ezeket szeretném kiemelni, és a szakirodalom alapján bemutatni a negyedik fejezetben. Külön szeretnék reflektálni arra, hogy a Budapesten is megfigyelhető táncrendezési mintákból mik szivárogtak le a falusi környezetbe, illetve mely táncrendek váltak akár országosan ismertté.

A 21. században jelenleg is zajló munka a társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatának feltárása. Több irányból igyekeznek megközelíteni a témát, egyrészt a táncantropológia másrészt az etnokoreológia eszközeivel.⁹ Saját kutatásommal ezen tematikához szeretnék becsatlakozni, és a táncrendek, mint újabb lehetséges forrás bevonását szemléltetem. Egy olyan forrásként tekintek rá, amely segítségével a társastáncok elterjedését és változását tudjuk megfigyelni.

Dolgozatom felépítése tehát a következőképpen néz ki: elsőként a forrásaimat mutatom be, amely a múzeumi kollekcióból és a sajtóanyagból áll. Ezt követően a táncrendek és a *Pesti Hírlap* forrásait felhasználva elemzem a polgári (városi) bálakat, és azokon belül a táncrendek szerepét és funkcióját, valamint betekintést adok a táncestélyek szervezésébe. Ezt követően igyekszem képet alkotni a korabeli főváros táncéletéről. Ezek után a korábbi néptánc kutatások alapján reflektálok a paraszti (falusi) táncalkalom szervezésére és az abban fellelhető polgári (városi) hatásokra. Lezárásképpen, az utolsó fejezetben összefoglalom megfigyeléseimet a két tánc kultúra közötti hasonlóságokról és különbségekről, illetve kitérek a kutatás további lehetőségeire.

⁷ KÓSA 1984: 36–37.

⁸ KAPOSÍ 1999., RATKÓ 1996.

⁹ Lásd: DÓKA 2017., KAVECSÁNSZKI 2015., VARGA 2013., 2018., 2023.

II. Források

Dolgozatomnak ebben a részében részletesebben bemutatom a vizsgálat alá vont forrásokat. Először az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében lévő táncrendekről lesz szó, majd a *Pesti Hírlap* című napilapra térek ki részletesebben. Utóbbi arra ad majd lehetőséget, hogy a táncrendeket tágabb kontextusban értelmezzem.

II.1. Táncrendek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében

Bevezetésképpen fontos megjegyezni, hogy maga a táncrend több jelentéssel bíró kifejezés: először is értendő rajta a táncok rendben való táncolása, amely a barokk és reneszánsz táncok svitszerű táncszerkesztéséből származik, és ez terjedt el később Európa-szerte. A múlt század néptáncutatói még találkoztak ezzel a szigorú renddel a paraszti tánceseményeken, tehát egészen a 20. századig megmaradt ennek a hagyománya. Természetesen ezzel párhuzamosan a felsőbb társadalmi rétegben is jelen volt, mint azt majd látni fogjuk.¹⁰ Második jelentése a kisnyomtatvány formájában megjelent füzetecske és a hozzá tartozó tárgy, amely eltérő formákban és díszítéssel készült a különböző bálokra. A kis füzetecske tartalmazta a táncok rendjét, amely legtöbbször egy nagyobb, körülbelül 5–10 centiméteres tárgyhoz volt rögzítve. Ez a tárgy egyedi gyártásban készült, külön erre a területre specializálódott szakemberek által, és a bál szervezőinek foglalkozását vagy magának a bálnak a tematikáját volt hivatott jelezni különböző szimbólumokon keresztül.¹¹ Maga a tárgy a báli etikett fontos része volt: a táncra való felkérés mozzanata úgy valósult meg, hogy a felkérésre szándékozó férfiak beírták magukat a füzetben felsorolt táncok mellé, ezzel biztosították, hogy azt a táncot ők táncolhatják az adott hölgygel. Egyes táncrendeknél látni is fogjuk majd ezeket a neveket a táncok mellett. Tehát a táncrendek több funkcióval is bírtak: egyrészt mint a báli etikett egy eszközeként szolgáltak, másrészt az önreprezentáció tárgyaként is találkozunk velük.¹²

Az Iparművészeti Múzeum kollekciójára azért esett a választásom, mert ott található a legtöbb darabszámú (kettőszáztizennyolc darab) és a legnagyobb időszakot (1880–1938) lefedő budapesti táncrend-gyűjtemény. Darabjai magángyűjteményekből kerültek be a múzeumba, majd két külön gyűjteménybe osztották őket: a Textil- és Viseletgyűjteménybe és az Adattárba.¹³ Természetesen nemcsak fővárosi táncrendeket tartalmaz, találunk benne bécsi, debreceni, kolozsvári vagy selmecbányai darabokat is. Mégis a kutatás kezdetén világossá vált, hogy

¹⁰ MARTIN 1990: 192., MARTIN 1982: 183.

¹¹ A III. fejezetben látni fogunk erre konkrét példákat.

¹² DÓKA 2017: 53–67.

¹³ A Tandem Grafikai Stúdió kiadásában jelent meg 2006-ban az egyetlen hazai táncrendeket ismertető könyv, ami bizonyítja, hogy magángyűjteményekből kerültek be az Iparművészetbe a tárgyak. Sz.n. 2006.

a budapesti anyagra kell fektetnem a hangsúlyt, hisz a gyűjtemény majdnem fele (nyolcvan darab) azonosíthatóan innen való. A kiválasztásnál az is szerepet játszott, hogy a sajtóban megtaláljam az adott esemény leírását. Ha például nem közöltek róla semmilyen tudósítást, akkor az elemzés szempontjából érvénytelenné vált. Tehát fontos volt a szelektálásnál a tárgy beazonosíthatósága és elemezhetősége a sajtócikkek alapján. Így lett a közel több, mint kétszáz darab táncrendből kiválasztva az a nyolcvan, amelyek közül jelen tanulmányomban jónéhány bemutatásra is kerül. Természetesen az ezen kívüli táncrendeket se hagyom veszendőben, egy saját adatbázisban tervezem a továbbiakban az összes táncrendhez megtalálni a megfelelő tudósításokat, így előkészítve a kutatás lehetséges folytatását.

II.2. A *Pesti Hírlap* (1879–1944) története és jelentősége

A 19. század sajtótörténetének egyik kiemelkedő terméke a *Pesti Hírlap* volt, amely első száma 1878. december 25-én látott napvilágot. Korábban már háromszor is jelent meg ezen a néven újság, így az olvasóközönség igen hamar elkezdte forgatni. Az igazi indulása azonban 1879. január 1-re tehető, amikortól napi rendszerességgel jelent meg hatvanhat éven keresztül. Alapítói a Légrády Testvérek voltak, akik napilapjukkal európai szintre emelték a hazai újságírást. Politikai semlegességre törekedtek, és számos neves író (pl. Mikszáth Kálmán) alkalmaztak a színvonal megőrzése érdekében, ezért nem csoda, hogy 1890-re a legolvasottabb lap lett hazánkban. Első felelős szerkesztője egészen 1881-ig Csukássy József volt. A lapnak az volt az egyik újdonsága, hogy pusztán a kiadó szólt bele a szerkesztésébe.¹⁴

A nyomdaalapító Légrády Károly halála után fia, Légrády Imre vette át a nyomda vezetését, és ezzel együtt a főszerkesztői pozíciót egészen 1919-ig. Irányítása alatt a *Pesti Hírlap* célközönsége a kispolgárok lettek és emellett a nacionalizmus szócsövénév vált.¹⁵

Az első világháború évei alatt minden fronton jelen voltak haditudósítói, hogy a legfrissebb információkkal szolgálhassanak az otthon maradottaknak. Ebben az időszakban is számos kiváló író dolgozott az újságnál, többek között: Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond, illetve 1915-től Ady Endre is. A háború utáni új főszerkesztője Légrády Ottó lett, aki egészen a lap megszűnéséig töltötte be posztját. A második világháború ideje alatt még működött a lap, kezdetben Horthy pártját támogatva, azonban a német szélsőjobboldali eszmék hamar eltántorították a szerkesztőséget a további támogatástól. Végül 1944. december 16-tól már nem jelent meg újabb száma, és ezzel véget ért a *Pesti Hírlap* hatvanhat évig tartó története.¹⁶

¹⁴ KÚTFALVY 1991: 51–52.

¹⁵ KÚTFALVY 1991: 64–65.

¹⁶ KÚTFALVY 1991: 66–70.

Ahogy azt már említettem, a napilap igyekezett politikailag függetlennek látszani, de sok esetben vállaltan ellenzéki megnyilvánulású cikkeket közölt, így növelve olvasótáborát a kispolgárok körében, hiszen elsősorban ezt a társadalmi csoportot tartotta célközönségének. Feltételezhetően a báli tudósítások is nekik szólhattak. Mindezeket figyelembe véve érdemes a vizsgálatunkat folytatni.¹⁷

¹⁷ KÚTFALVY 1991: 68.

III. Táncrendek és budapesti bálók

Mielőtt belekezdenék a táncalkalmak és táncrendek ismertetésébe, röviden ki szeretnék térni a vizsgált időszakra: az általam elemezni kívánt első táncrend 1882-ből származik, az utolsó pedig 1938-ból, így több mint ötven év tánceseményeit fogom a következőkben bemutatni. A jobb átláthatóság érdekében a félszázadnyi időt évtizedes bontásban fogom vizsgálni. A tárgyakon szereplő dátumok alapján látható, hogy a bálók minden évben a farsangi időszakban kezdődtek, és egészen a böjti időszak végéig tartottak.

Kutatásom során összesen nyolcvan táncrendet találtam, amelyeket a sajtóanyag kiegészítésével elemezhetőnek tekinthetünk. Ezeken belül voltak olyan bálók, amelyekről tudjuk, hogy minden évben megrendezésre kerültek, és az adott év nagy eseményeinek számítottak. Ilyenek voltak például a *Jurista*, az *Atléta* vagy a *Pestmegyei bálók*. Ezeken kívül természetesen voltak kisebb volumenű rendezvények is, de az elemzés során elsősorban az adott évtized nagy báljaira helyeződött a hangsúly, hiszen ezekről általában több információt közöltek a *Pesti Hírlap*ban. A következőkben tehát a budapesti farsangi és egyéb bálók közel hat évtizedébe szeretnék betekintést adni.

1880–1889

Az 1880-as évek táncrendjei és eseményei alapján a következőket tudjuk megállapítani: a nagyobb bálók szervezői sokszor már az előző évben megkezdtek az előkészületeket. Bálbizottságot hoztak létre és meghívókat, valamint táncrendeket csináltattak. Bálszervezőnek általában egy, az adott bálbizottság tagjának női rokonát választották. A táncok sorrendje többnyire egységes mintát követett, a csárdás volt a kezdő és a záró tánc. Ezen kívül keringőt, *quadrillet*, mazurkát és polkát táncoltak a bálokon. Különlegességgként néha felújítottak egy-egy régebbi divatos táncot a báli közönség számára. Az 1884. február 16-án megrendezett *Athléta bálra* például a füzértáncot, avagy másnéven *cottilont*.¹⁸ Ezt a táncot, ahogy a *Pesti Hírlap*ban is írták, már régen táncolták bálokon, de a szervezők a bál fényének növelése érdekében felelevenítették, és maguk a bálrendezők vezették, név szerint Rohonczy Gedeon és Bánffy György.¹⁹

A sajtó igyekezett minden megjelent előkelőséget felsorolni a tudósításaiban, ezzel is jelezve az estélyek magas színvonalát. A bálakat legtöbbször a Rákóczi indulóval nyitották meg, de

¹⁸ KÁLDY 1894: 746.

¹⁹ Pesti Hírlap (továbbiakban: P.H.) 1884. VI. 47. 5., 4. melléklet. Rohonczy Gedeon (1852–1929) és Bánffy György (1853–1889) országgyűlési képviselők voltak.

minden elit bál szervezője igyekezett saját zenedarabot szerezni az eseményére, amelyek eljátszására legtöbbször a korszak zenészeit kérték fel.²⁰

A kiemelt pontokon kívül fontosnak tartom röviden kitérni a táncrend-készítők bemutatására. Három névvel találkozunk ebben az évtizedben: Károli Györggyel, Medvei Zsigmonddal és Morzsányi Józseffel. Károli György (néhol Károlyi) a táncrendje alapján papírnagykereskedő volt. Medvei Zsigmondról is csak annyit tudunk, hogy papírkereskedéssel foglalkozott. Morzsányi József viszont díszműves volt, főként jelvényeket, érmekeket és díszalbumokat készített. Műhelye az Aranyházban volt a Kígyó utca 8. szám alatt. Nevével a későbbiekben még sok táncrendnél találkozunk, ami arra enged következtetni, hogy a korszakban a főváros egyik legjobb táncrend készítője lehetett.

1890–1899

Az 1890-es évek táncrendjeinek vizsgálatával lassan elérkezünk a 19. század végéhez, és a közel harminc táncrend jó alapot képez az évtized báljainak elemzéséhez. Elsőként a helyszíneket említeném, amelyek közül kettő emelkedik ki toronymagasan: a Pesti Vigadó és a VI–VII. kerületi kör. A farsangi és böjti időszak alatt ezeken a helyeken szinte naponta tartottak valamilyen bált. Másodikként a bálók szervezését említeném. Minél nagyobb volumenű volt az esemény, annál nagyobb bálbizottságot hoztak létre, amely élére általában ismertebb elnököt választottak. Harmadik észrevételem, a király és családtagjainak meghívása, amely ebben az évtizedben különösen fontosnak tűnt a szervezők számára. Ezzel nemcsak a báljuk, de az egyesületük nívóját is igyekeztek emelni. Negyedik pontként a táncrendek változatlanlanságát szeretném hangsúlyozni.

A források alapján megállapítható, hogy a táncestélyek szervezői egy egységes mintát követtek, és a táncok sorrendje a következő volt: 1. Csárdás, 2. Keringő. 3., Négyes, 4. Lengyelke, 5. Keringő, 6. Négyes. Ezt a szünet után csupán annyi változtatással ismételték meg, hogy a zárótánc is a csárdás volt és a lengyelke (másnéven mazurka) helyett polkát jártak.²¹ Ettől a sorrendtől nem igazán tértek el. Végezetül utolsó pontként a táncrendek készítőiről annyit tudunk megállapítani, hogy versenyezniük kellett a nagyobb bálókért, és a rendelkezésünkre álló anyag alapján Morzsányi József biztosan a nyertesek dobogóján állhatott.

²⁰ A táncdarabokról és a korszak zenészeivel bővebben Sárosi Bálint foglalkozott. SÁROSI 2004.

²¹ A mazurka vagy lengyelke lengyel eredetű tánc, amely a 18. század végén terjedt el Európában. PESOVÁR E. 1980: 537. A polka cseh gyökerekre vezethető vissza, és a 19. században terjedt el. PESOVÁR E. 1981a: 258.

Ebből az időszakból a tanulságok összefoglalását a források ritkasága nehezíti. A meglévő adatok alapján a következőket tudjuk megállapítani: az elit bálók továbbra is igyekeztek minél több közéleti, politikai és uralkodói tagot felvonultatni a meghívottak között. A csárdás továbbra is megtartotta helyét, és a még mindig változatlan táncrend nyitó és záró táncaként szerepelt. Csúpan egy esemény esetében változtattak. Ez az 1905-ös *Jurista bálon* történt, ahol a bál tematikája Mátyás király és kora volt, ezért egy historizáló műtáncot, a palotást újították fel, amelyet hetven táncospár adott elő a közönségnek.²²

A vármegyéknek is rendeztek a fővárosban bált, tehát Budapest ebből a szempontból is fontos központi helyszínként működött. A különböző szakmák is képesek voltak nagyobb bálók rendezésére és lebonyolítására, így például az asztalosok vagy az esztergályosok báljáról is van tudomásunk.

Az 1902-es év nagy újdonságot is hozott a bálók történetében, a *Hírlapírók* bálját. Ennél az eseménynél jól tetten érhetjük egy új bál születését. Lévén, hogy a *Pesti Hírlap* is érdekelt volt a táncvígalmak sikerességében, ezért a korábbiaknál jóval többször reklámozta az eseményt,²³ januártól kezdve nem kevesebbszer, mint tizenháromszor adták hírül. A helyszínek a Pesti Vigadót választották. A szervezők az Otthon Író Klub és a Hírlapírók nyugdíjintézete voltak, élükön gr. Keglevich Istvánnal. A bálbizottsága százhusz fős volt, és több bálanyát és háziasszonyt is választottak, törekedve arra, hogy mindenféle társadalmi ranglétra fokán álló személy (írók, előkelők, polgárok) képviseltesse magát közöttük. A *Pesti Hírlap* február 16-án egy tizenegy pontos összefoglalást közölt a rendezvény legfontosabb tudnivalóiról és azok megvalósulásáról.²⁴ Valóban előadták a régen elfeledett füzértáncot, még hozzá a bálbizottság elnökének vezetésével. A négyest kétszázhusz pár táncolta, a táncrend egy kis ezüstdíszítményű könyvecske volt.

²² P.H. 1905. XXVII. 58. 9-10, 49. melléklet, PESOVÁR F. 1981b: 170.

²³ Legtöbbször már csak úgy hivatkozott rá, hogy „A mi bálunk.” P.H. 1892. XIV. 47. 8.

²⁴ „1. Február 23-án, a bál estéjén, a vigadó összes termeit villamos világítással látják el. A délszaki növények diszes csoportjai közt is ragyognak majd fénygolyók. 2. A táncrendek, melyeket Lenk Fülöp ötvös készít, valódi ezüstdíszítményű, remek kis könyvek lesznek, minden sablontól elütő pompás kidolgozásban. 3. A rendezők jelvényei gyönyörűek lesznek. 4. Napok óta készülnek egy egy nagyszerű füzértáncra. 5. Az új képviselőház teljes számban meg fog jelenni. 6. A miniszterek valamennyiért megígérték, hogy eljönnek. 7. A katonaság kiváló mértékben lesz képviselve; számos főtiszt lesz jelen. 8. Egyáltalán a közélet legkiválóbb alakjainak megjelenésére számít a rendezőség. 9. A bécsi „Konkordia” küldöttségileg képviselteti magát. 10. A bálbizottságnak eddig tizenkét zeneművet ajánlottak fel; hármát már elfogadtak. Ezek: Dubez: Otthon-keringő. Diamant Leo: Zsurnaliszta-keringő. Komlódó Gyula: Hírlapírók csárdása. 11. A bálbizottság irodája mátol fogva IV. ker. váci-utca 56. sz. a. van, ahol a hivatalos órákban, délután 4–6-ig a meghívók előmutatása mellett, a belépőjegyek kiválthatók.” P.H. 1892. XIV. 47. 8.

1910–1919

Ebből az időszakból sajnos még kevesebb forrásunk van, mint az előző évtizedből, aminek egyértelmű magyarázata az I. világháború kitörése 1914. július 28-án. Ez az oka annak, hogy a bálók számának csökkenésével párhuzamosan 1910–1913 közötti évekből csak nyolc táncrendünk van. A háborút megelőző hónapok báljairól és az utána lévő 1919-es évekről további kutatások szükségesek, de feltételezhető, hogy lemondtak ezekről a mulatságokról, tekintettel a háborús terhekre.

A nyomtatott és a múzeumi anyagból lesűrhető megállapítások a következők: a háború sújtotta országban a társadalmi felelősségvállalás egyértelmű jeleként a jótékonyság került előtérbe és a táncmulatságokat ezzel a szándékkal rendezték meg. Az elit bálók évről-évre alig változtak, de azért a szervezők igyekeztek minden évben valami meglepetéssel készülni a résztvevőknek. Az 1913-as év mindhárom táncrendje az Iparművészeti Akadémia berkein belül került kiválasztásra. Valószínűleg ezt egy egyezmény alapján csinálták így, de ennek bizonyításához több információra lenne még szükségünk.

1920–1929

Az 1920-as éveket áttekintve azt láthatjuk, hogy az új divattáncok kiszorították a régieket. Ekkorra ugyanis az észak-amerikai pl. *onestep*, *twostep*, *foxtrott* és a latin-amerikai társastáncok pl. *tangó*, *rumba*, *szamba*, *shimmy* szinte teljesen átvették az uralmat az európai kontinens adigi társastáncai felett. Érdekességük, hogy nem csak a városokban, de a falvakban is igen korán megkezdték térhódításukat.²⁵ Látványos azonban, hogy a csárdás továbbra is megőrizte helyét a táncrenden belül.

Ezekben az években a bálokat igyekeztek műsorral is színesíteni, és sokszor rendeztek jelmezes bálakat. A különböző estek összehasonlítására ebben az évtizedben a *Technikus bálók* voltak a legalkalmasabbak. Láthattuk, hogy a szervezők igyekeztek minden évben valami újdonsággal szolgálni, amire a táncrend biztosított lehetőséget: legyező alak, repülőgép makett és a műegytemi hallgatók rajzaiból készült konstrukciók színesítették az eseményeket.²⁶

Fontos azonban megjegyezni, hogy a *Pesti Hírlap* egyre rövidebb beszámolókat készített az adott bálokról, ezért a források kiegészítését a jövőben szükségesnek tartom más napi- illetve hetilapok bevonásával.

²⁵ KAVECSÁNSZKY 2015: 83–84.

²⁶ P.H. 1926. XLVIII. 16. 11. Sz.n. 2006: 127, 67. melléklet, P.H. 1927. XLIX. 15. 10., Sz.n. 2006: 133. 69. melléklet

1930–1938

Az 1930-as évek báljait és táncrendjeit az adatok hiányossága miatt még nehezebb elemeznünk, mivel ebből az évtizedből összesen öt táncrendet találtam a múzeumi gyűjteményben. Mivel ez a darabszám jóval kisebb az eddigieknél, így az ebből levonható megfigyeléseket nem szabad annyira általánosnak tekintenünk. A források alacsony számának több oka lehet: tekinthetünk a jelenségre úgy, mint a bálók iránti csökkenő érdeklődés jele, de figyelembe véve, hogy egy múzeumi gyűjteményről van szó, a gyűjteménygyarapítás korabeli lehetőségei is közrejátszhattak ebben a körülményben. Ezért ennek az időszaknak az elemzését egy következő kutatásomban több forrással kiegészítve tervezem majd megvalósítani. Az az egy bizonyos, a csárdás továbbra se veszítette el helyét a báli táncok sorából. A Pesti Vigadó továbbra is népszerű helyszín maradt, de például az 1935. február 2-ai *Tungsram bált* a cég a saját kultúrházában rendezte meg.²⁷

Továbbra is megjegyezhető, hogy a táncrendek készítőinek kreativitása sem ismert határokat. Például az 1930. január 15-én megrendezett *Technikus bál* táncrendje egy léghajó-maketről lógott le.²⁸

²⁷ P.H. 1935. LVII. 27. 15, Sz.n. 2006:154., 79. melléklet

²⁸ P.H. 1930. LII. 12. 11., 76. melléklet

IV. Paraszti táncalkalmak

Az előzőekben megpróbáltam bemutatni a budapesti nemesi-polgári tánc kultúra egy szeletét. Ebben a fejezetben a sort a paraszti tánc kultúrával folytatnám, azonban itt egyből rá kell térnem ennek problematikájára.

Az összehasonlító vizsgálat során a fő kérdésem az volt, hogy hogyan hatottak a polgári-nemesi táncalkalmak a parasztokéra, de erre nem egyszerű megtalálni a választ. Ha a múlt század kutatásait vizsgáljuk, csak elvétve találkozunk azzal, hogy a néptáncutatók külön figyelmet szentelnének az akkor még javában virágzó (kezdetben polgári-nemesi körökből ismert) társastáncokra. A céljuk a múlt rekonstruálása volt, így nem fordítottak figyelmet a jelen kutatására és a társastáncok társadalomban betöltött szerepére.²⁹

Csupán néhány kutatót említhetünk, akik foglalkoztak a táncok társadalmi szerepével, és a társastáncokat se hagyták ki ebből a sorból. Ilyen megközelítéseket találunk például Kaposi Edit és Ratkó Lujza tanulmányaiban.³⁰

Dolgozatom szempontjából fontosak azok az írások is, amelyekben a táncmesterek falusi táncéletre gyakorolt hatását vizsgálták. Ennek elemzésekor többek között Pesovár Ferenc munkájára támaszkodtam.³¹

Az új táncutató generáció közül talán Kavecsánszki Máté munkája áll legközelebb a saját témámhoz. Kavecsánszki a *Tánc és közösség* című könyvében két bihari falu vizsgálatával igyekszik bemutatni a társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatát. Amellett, hogy számos kérdést feltesz a táncfolklorisztika és a táncantropológia módszertana kapcsán, az elvégzett te-repmunkákkal kísérletet is tesz a táncantropológia eszköztárának használatára. Meglátásai és módszerei iránymutatóak lehetnek későbbi kutatások számára.³²

Rajtuk kívül jó alapja lehet a további kutatásoknak Varga Sándor *Végvár tánc kultúrája a változó időkben* és a *Változások egy mezősegi falu tradicionális tánc kultúrájában* című kö-tei, amelyekben két határon túli magyar falu (Végvár és Visa) tánc kultúrájának változását viz-s-gálja az etnokoreológia eszközeivel, külön figyelmet szentelve a társastáncok beszivárgására is.³³

²⁹ Az első néptáncal foglalkozó komolyabb munkában Réthei–Prikkel Marián *A magyarság táncai* című, 1924-es megjelenésű könyvében se szentelt különösebb figyelmet a társastáncoknak. A korszak kutatói attitűdjének megfelelően csak a néptáncot tartotta fontosnak, és a különböző társastáncokat és műtáncokat kihagyta elemzése köréből. RÉTHEI 1924.

³⁰ KAPOSI 1999., RATKÓ 1996.

³¹ KAPOSI 1999., RATKÓ 1996., PESOVÁR F. 1960., VARGA 2016.

³² KAVECSANSZKI 2015: 86.

³³ VARGA 2018., 2023.

Így tehát ebben a fejezetben a fentebb említett szerzők munkái alapján szeretném röviden bemutatni a paraszti táncalkalmak menetét és főbb szereplőit, valamint a társastáncok elterjedését segítő táncmesterek szerepét a falvakban.³⁴ Fontosnak tartom, hogy az általam leírtakat nem szabad általános érvényűnek tekintenünk, hiszen a népi kultúra és azon belül a tánc is igen diverzifikált, így a társastáncok elterjedése is eltérő mértékű az egyes területeken/tájegységeken belül.

Először nézzük meg, hogyan sajátították el a táncokat a falvakban. A hagyományosnak nevezhető forma a kisgyermekkorban kezdődött. A még járnai nem tudó kisgyermeket is elvitték a bállokba, illetve otthon, az ölükbe véve rázták őket ritmusra és közben énekeltek nekik. A már kisiskolás korban lévők a táncos eseményeken igyekeztek ellesni a felnőttek táncát. Gönyey Sándor *Tánctanulás falun* című összefoglaló munkájából tudjuk, hogy a szülők is igyekeztek jó táncost faragni utódukból, mert a rossz táncost kinézték és kiközösítették a közösségen belül. A szülők sokszor még gyermekbált is rendeztek. A táncolási ideje tehát már kisgyermekkorban elkezdődött, de természetesen ezután sem áll meg a folyamat; a fiatal legények például a nehezebb táncokat a falu idősebbjeitől tanulták el a bállokon.³⁵

Az egyik jó alkalom a gyakorlásra a frissen épített csűr vagy pajta föld padlójának ki-egyenlítése volt, ami számos helyen szokásban volt, és különböző megnevezései maradtak fent: Székely falvakban csüördögölőnek, Szabolcsban, Tiszakécskén padkaporos bálnak, Szatmárban taposó bálnak nevezték.

Szintén a felnőttkorhoz kötődött a pásztoroktól való tanulás a különböző nagy bállok alkalmával.³⁶ Mivel a pásztorok és a kanászok a falun kívül, a pusztákban élték le életük nagyrésztét, ezért tánc kultúrájuk is jobban elszigetelt volt a falvakban élő parasztságtól.³⁷ Ehhez hasonló cipőben jártak a cselédek is, akik az uradalom területén, vagy kint a pusztán éltek kis közösségekben. Tánc kultúrájukra így kevésbé volt hatással a városi polgárság és a nemesség, mint a falvak lakóira.³⁸

A fiatal felnőtteket (15 éves kortól) sokszor tánciskolába iratták. Ezeket mindig a táncmesterek irányították, akik akár több faluban is oktattak egyszerre. A jelenlétük a falvakban az

³⁴ A két újabb szerző (Kavecsászkai Máté és Varga Sándor) munkáit jelen dolgozatomban nem használnám fel, mivel mindkét kötet vizsgált területei Erdélyben találhatóak. Az eltérő történelmi fejlődés miatt más társadalmi rétegek és csoportok kerültek közvetítői szerepbe (például kisnemesek). Így ezek összehasonlítását egy külön dolgozatban szeretném megvalósítani, amelyben a történelmi kontextust is jobban kifejtve vizsgálnám meg a hasonlóságokat és különbségeket.

³⁵ GÖNYEY 1958: 140.

³⁶ Érdekesség, hogy az 1920-as években Szovátán az idősebb, jó táncosokat mesternek nevezték, ők ingyen vehettek részt a táncmulatságokban, és még ételt és italt is kaptak egy-egy csüördögölés levezenyléséért. GÖNYEY 1958: 140–141.

³⁷ GÖNYEY 1958: 140.

³⁸ Ezzel bővebben Andrásfalvy Bertalan foglalkozott. Lásd: ANDRÁSFALVY 1958.

első világháború után nőtt meg. Többnyire a divatos társastáncokat, mint a valcer, a polka, a mazurka vagy a keringő, igyekeztek oktatni. Azonban a legtöbb helyen nem kedvelték ezeket, és sokszor a résztvevők is jobban táncoltak náluk. Gönyey megfigyelései alapján az első táncmesterek az iparosság köréből származtak, akik a városokból költöztek ki.³⁹ Ehhez hasonló adatokkal szolgált Pesovár Ferenc is, aki a Szatmári falvak táncmestereit kutatta. Tanulmányában főként visszaemlékezések alapján mutatta be azokat a mestereket, akik akár egy nap alatt több helyszínen is oktattak, illetve a szerepüket egy-egy táncos repertoárjának kialakulásában. Igaz a néptáncot nem oktatták, de az ekkora már kifejlődött polgári-nemesi körök nemzeti karakterisztikus táncait (csárdás, palotás) igyekeztek betanítani a falvak lakóinak, akik ezt utána különböző mértékben használták fel saját, improvizatív táncukban.⁴⁰

A tánctanulás menetét Gönyei és Pesovár tanulmányai után három pontban tudjuk összefoglalni: 1. Gyermekkorban ellesés és utánzás útján, illetve gyermekbálokon. 2. A fiatal felnőttek idősebb táncosokat, mesternek fogadtak, és az új épületek padlójának döngölése közben tanulnak. 3. A táncmestertől elsajátították az elit által táncolt társastáncokat, majd később beemelték saját tánc kultúrájukba.

Következő pontként a táncalkalmak szervezését szeretném bemutatni. Amint azt már a budapesti bálok esetében is láthattuk, a táncmulatságok fő szezónja a farsang és később a böjti időszak volt, így januártól február végéig tartott. A bálok szervezése a falvakban, a parasztság körében is erre az időszakra esett.⁴¹ De kik is voltak ezeknek az alkalmaknak a fő szervezői?

A különböző táncmulatságok nagy szerepet játszottak a fiatalság párválasztási szokásaiban. A fiatal férfiak és leányok ezen alkalmakon tudtak találkozni, beszélgetni, ismerkedni, így nem csoda, hogy a szervezésben a legények tevékenykedtek a legtöbbet. Hárman-négyen bandába verődtek, és felfogadták a cigányzenészeket, kibérelték egy gazda pajtáját vagy a saját portájukon rendezték meg a mulatságot. A főszervezői szerepet folyamatosan cserélték, ezért a bált mindig másnál tartották meg. A mulatságra belépődíjat is szedtek, amiből tudták finanszírozni az eseményt. Ezeken kívül a rendfenntartás is az ő feladatuk volt. Ha például valaki a külön kérésével megakasztotta a táncrendet, abból sokszor verekedés törhetett ki, ha valaki más is akart volna kérni. Ezek lerendezését a szervező ifjak intézték, és ők igyekeztek betartatni a táncrendet is.⁴² Ezek mind párhuzamot mutatnak a fentebb már bemutatott polgári bálokkal, ahol szintén a fiatalságot (pl.: technikus hallgatók) látjuk mint a bálok szervezőit.

³⁹ GÖNYEY 1958: 142.

⁴⁰ PESOVÁR 1960.

⁴¹ Ebben az is szerepet játszott a parasztságnál, hogy a téli hónapokban nem volt érdemleges munka a földekkel, így több szabadidejük is volt a mulatságokra.

⁴² Erről bővebben lásd: RATKÓ 1996

A zenét általában cigányzenekarok szolgáltatták, csakúgy, mint a fővárosban. A cigányzenészek szerepéről és fontosságáról bővebben most nem szólok, mivel az szétfeszítené dolgozatom kereteit. Összességében azt viszont elmondhatjuk, hogy a cigányzenészek és -zenekarok fontos szerepet töltöttek be a 19–20. század zeneszolgáltatásában.⁴³

Még meg kell említenünk a különböző szervezetek és egyesületek báljait, mint egy fontos bálformát, amely a falusi közegben is ismert volt. Bár a dolgozat vizsgált időszakán kívül esik, mégis relevánsnak tartom megemlíteni Kaposi Edit *Bodrogköz táncai és táncélete 1946–1948* című munkáját és az abban említett házibálokat. Kaposi az interjúi anyagából és saját megfigyeléseiből idézi fel az 1945-től végbemenő változást Bodrogköz táncéletében. A megelőző háborús éveket követően heti rendszerességgel rendeztek bálokat a falvakban. A szervezői főként a tömegszervezetek voltak, akik egymással versenyeztek, és hetekkel az események előtt felosztották a hétvégéket, hogy ki melyik napra szervezheti a bálokat.⁴⁴ Ez a jelenség sok hasonlóságot mutat a főváros táncalkalmainak szervezéseivel, ahol a különböző szervezetek és egyesületek szintén egymással rivalizálva igyekeztek minél nagyobb és fényesebb bálokat szervezni. Kaposi azt is megemlíti, hogy ezeken az eseményeken főleg csárdást, tangót, foxtrotot és swinget jártak, ami pedig megint csak a városi bálók hatását jelzi.⁴⁵

Ugyancsak az 1940-es évek kapcsán írta le Ratkó Lujza, hogy Bökönyben a különböző szervezetek pl. a tűzoltóegylet vagy a KALOT, külső hatásra kezdtek el farsangi házibálokat tartani, amelyek javarészt csak a tagok számára voltak meghirdetve. A táncélet a Nyírségben is 1945 után kezdett el virágozni, mivel az ún. *túltáncok* ekkor szűrődtek be a falusi táncrendbe. Ekkortól a tánciskolákban is egyre többen megfordultak, hogy az új *túltáncokat* vagy másnéven divattáncokat megtanulhassák.⁴⁶

A túltáncokhoz szorosan kapcsolódik a *biletás bálok* megjelenése (főként Észak-Kelet Magyarországon) amelyek alatt a belépődíjas zártkörű bálokat értjük. Ezeken csak az új divattáncokat táncolták, és egyértelműen polgári mintára kezdték el szervezésüket.⁴⁷

A fentebb említett példák jól mutatják az egyes vidékek táncéletének változását. A táncmesterek nem egységesen jelentek meg a falvakban, és az új, főként amerikai divattáncok csak a második világháborút követően szivárogtak be a falvak tánc kultúrájába. Természetesen ezek csak esettanulmányok egy-egy tájegységről, ezért messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le. A további kutatások szempontjai közé kell vennünk az egyes népcsoportok és

⁴³ Ezzel a témával bővebben már Sárosi Bálint is foglalkozott. Lásd: SÁROSI 2004.

⁴⁴ KAPOSI 1999: 24.

⁴⁵ KAPOSI 1999.

⁴⁶ RATKÓ 1996: 89.

⁴⁷ PESOVÁR 1977: 287.

tájegységek társadalmi és gazdasági helyzetének gyökeres változásait, főként a 20. század elejétől kezdve. Például az ingázásra kényszerült emberek valószínűleg már hamarabb is találkozhattak az új táncokkal. Mindezek bizonyításához azonban további vizsgálatok szükségesek.

Ezzel visszaértünk ahhoz a problematikához, amellyel indítottunk. Egységesen nem tudjuk kezelni a paraszti tánc kultúrát. A szociokulturális változások különböző mértékben érték el a falvakat és a régiókat, ezért, hogy jobb rálátásunk legyen a változásokra, elengedhetetlen még több esettanulmány elkészítése. Dolgozatomban nem is erre szerettem volna egy újabb példát hozni. Célom a polgári-nemesi, vagy már inkább csak a városi táncolás, jobban mondva szórakozási forma megismerési lehetőségeinek egy újabb forrással való kiegészítése volt. Munkámmal a már külföldön elindult táncrendek feldolgozásához szerettem volna csatlakozni.⁴⁸ Úgy hiszem közelebbi vizsgálatukkal elősegíthetem a későbbi tánc történeti, illetve művelődéstörténeti kutatásokat.

⁴⁸ Lásd: FRAZIER 2020., MARGARITI – BÖRGEL 2020., SMITH 2012., WULFF 2020.

V. Összefoglalás

Elsőként összefoglalom a táncrendekből és a hozzájuk kapcsolódó tánceseményekből leszűrt megfigyeléseimet. A legfontosabb kérdésem itt az volt, hogy mi volt a közös a vizsgálat alá vont évtizedek tekintetében? A hosszú időtartam bevonása és a források segítségével lehetőségem volt megfigyelni, hogy a bállok szervezését a bálbizottság intézte. Ezek nagysága a bállok jelentőségével párhuzamosan változott, tehát egy nagyobb volumenű bálnak akár száznál is több bálbizottsági tagja volt. Szorosan kapcsolódott ehhez a bálanyák szerepe. Ők voltak a bál kiválasztott „felügyelői”, a bállok általában a bálanyák érkezésével vették kezdetüket. Kiválasztásukkor általában szerepet játszott a férjük egyesületen belül betöltött pozíciója is. A bálanyák mellett védnőket is fogadtak, és mint azt láthattuk, bizonyos esetekben akár a királyi család tagjai is betölthették ezt a szerepet.

A második közös pont a csárdás szerepe, amely jelentősége az évtizedek során végig megmutatkozott. A vizsgált időszak elejétől egészen a végéig jelen volt a táncrenden belül. Szerepe a táncok kezdése és zárása volt, tehát nyitó és zárótáncként használták.

A harmadik közös pontot a bállok zártsága jelenti. Az eseményekre legtöbbször csak a meghívóval lehetett belépőjegyet váltani, így a legtöbb bál zártkörűen volt megtartva.

Negyedik pontként láthattuk, hogy a táncrendek nagy szerepet játszottak a presztízs és az önreprezentáció kifejezésében. Minden évben igyekeztek egyedi darabokat készíttetni, amelyeket általában erre specializálódott mesteremberek (díszművesek és nyomdászok) készítettek. A táncrendnek így több funkciója is volt: presztízs-, önreprezentációs- és emléktárgy.

A következőkben szeretném összefoglalni a IV. fejezet alapján azokat a pontokat, amelyekből láthatóvá válnak a városi (polgári) hatások a népi tánc kultúrában. Az első szembevető hasonlósággal a bállok szervezésénél találkozunk. A táncalkalmakat főként a fiatal legények szervezték, ezzel elősegítve maguknak a párválasztás lehetőségét. Ők szedték a belépőjegyet is azért, hogy finanszírozhassák a báli kiadásokat. A másik tanulság az előző gondolathoz kapcsolódik: a 20. század elején a falvakban is megjelenő tömegszervezetek báljai, amik hasonlóan a fővárosban megrendezett eseményekhez, zártkörűek voltak és rendezőik belépődíjat is szedtek.

A harmadik jelenség, ami hatással volt a falvak tánc kultúrájának változására, az a tánciskolák és a táncmesterek falusi megjelenése volt. Elterjedésük nem mondható egységesnek, de a bemutatott példák alapján megállapítható, hogy szerepük az 1940-es évek közepétől felértékelődött, mivel az új, főként amerikai divattáncokat ők tanították be.⁴⁹ Igaz a III. fejezetben nem tárgyaltam bővebben a táncmesterek szerepét, de azt tudjuk, hogy a táncok betanítását a

⁴⁹ lásd RATKÓ 1996; KAPOSÍ 1999.

városokban is a táncmesterek végezték. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a városok táncmulatságai hatással voltak a falvak lakóinak tánc kultúrájára.

A táncrendek kutatása tehát főként a polgári-nemesi réteg tánc kultúrájának történetéhez járul hozzá. Elemzésükkel jobban megérthetjük a 19–20. század szociális életének egy részét, és rámutathatnak a társadalmi rétegek kapcsolataira is. Így tehát fontosnak tartom kutatásom folytatását ebben a témakörben. További lehetőségnek találok még több forrás bevonását, mind a táncrendek és a sajtóanyag oldaláról. Például egy másik újság vizsgálatával, amely olvasótáborra eltér a *Pesti Hírlapétól*, vagy egy vidéki város táncrendjeinek összehasonlításával új adatokra is bukkanhatunk.

Ezekon kívül érdemesnek látom egy kisebb kutatási területre való szűkítést is. Például egy falura, ahol már végeztek korábbi gyűjtéseket vagy esetleg saját gyűjtést végeznék ott a paraszti tánc kultúráról, és összehasonlítanám az azzal a településsel kapcsolatban álló város polgárainak táncéletével. Ehhez a tánc kutatás legújabb irányának – az etnokoreológiának – eszközeit is érdemesnek látom a későbbi kutatásom módszerei közé venni.

Dolgozatomban igyekeztem bemutatni a táncrendek szerepét a budapesti bálokon. Kutatásomat nem tekintem befejezettnek. Céлом ezzel a dolgozattal a táncrendek hazai kutatásának fontosságára való felhívás volt. Munkámat koránt sem tekintem lezártnak, csupán egy kezdeti kísérletnek szánom, amellyel jövőbeni munkáimat is megalapozhatom.

VI. Bibliográfia

ANDRÁSFALVY Bertalan

- 1958 Uradalmi cselédek és pásztorok táncagyománya Tolna és Somogy megyében. In Morvay Péter (szerk.): *Táncstudományi Tanulmányok 1.* Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 89–94.

DÓKA Krisztina

- 2017 Társasági táncok, „magyar tánc” és népi tánc kultúra a dualizmus kori magyar nyelvű tánckönyvekben. *Táncstudományi Közlemények* IX. 2. 52–67.

FRAZIER, Erica Travis

- 2020 *Pencil Me In: The Fashion and Function on Dance Cards.* ProQuest, New York.

GÖNYEY Sándor

- 1958 Tánc tanulás falun. In Morvay Péter (szerk.): *Táncstudományi Tanulmányok 1.* Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 133–143.

JÓKAI Mór

- 1959 Bálanya. In BÁRCZI Géza (főszerk.) *A magyar nyelv értelmező kéziszótára 1.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 396.

KAVECSÁNSZKI Máté

- 2015 *Tánc és közösség: A társastáncok és a paraszti tánc kultúra kapcsolatának elmélete bihari kutatások alapján.* (Studia Folkloristica et Ethnographica 59.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.

KÁLDY Gyula

- 1894 Füzértánc. In GERŐ Lajos (főszerk.) *Pallas Nagy Lexikona VII.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 746.

KISS Zente Áron

- 2024 *A csárdás mint nemzeti társastánc a Vasárnapi Ujság (1854–1921) tükrében.* Alapszakos szakdolgozat.

KÓSA László

- 1984 *Hagyomány és közösség. Magyar népi kultúra és társadalom.* Kozmosz Könyvek, Budapest.

MARGARITI-BÖRGEL, Anastasia

- 2020 Rendezvous á-la-Carte: Was eine Tanzkarte aus dem Jahr 1897 verrät. <https://www.alltagskultur.lwl.org/de/blog/tanzkarte-1897/> (Utolsó megtekintés: 2025. január 12.)

MARTIN György

- 1979 *A magyar körtánc és európai rokonsága*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- 1982 Táncrend. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 5*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 183.
- 1984 Népi táncagyomány és nemzeti tánc típusok Kelet-Közép Európában, a 16–19. században. *Ethnographia* XCV. (3) 353–361.
- 1990 A néptáncok elemzése és rendszerezése. In HOPPÁL Mihály (szerk.) *Magyar Néprajz 6. Népzene, néptánc, népi játék*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 189–194.

PESOVÁR Ernő

- 1980 Mazurka. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 3*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 537.
- 1981a Polka. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 4*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 258.
- 2003 *A magyar tánc történet évszázadai*. Hagyományok Háza, Budapest.

PESOVÁR Ferenc

- 1960 Táncmesterek a szatmári falvakban. In DIENES Gedeon – MORVAY Péter (szerk.) *Tánc tudományi Tanulmányok 1959–1960*. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága, Budapest, 309–332.
- 1977 Bilétás bál. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 1*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 287.
- 1981b Palotás. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 4*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 170.
- 1982 Táncmester. In ORTUTAY Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 5*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 181.

RATKÓ Lujza

- 1996 *A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában*. Sóstói Múzeumfalú, Nyíregyháza, 50–133.; 257–268.

RÉTHEI-PRÍKKEL Marián

- 1924 *A magyarság táncái*. Studium Kiadó, Budapest.

SÁROSI Bálint

- 2004 *A cigányzenekar múltja*. Nap Kiadó, Budapest.

SMITH, Hayes

- 2012 *My card is full: The evolution of the farewell Ball Dance Cards.*
<https://www.archivejournal.net/essays/my-card-is-full/6/> (Utolsó megtekintés:
2025. január 10.)

SZENTPÁL Olga

- 1954 *A csárdás. A magyar nemzeti társastánc a 19.század első felében.* Zeneműkiadó,
Budapest.

VARGA Sándor

- 2013 A nemesi kultúra hatásai a mezőszéki paraszti műveltségre táncban és zenében.
Ethnographia CXXIV. (4) 471–484.
- 2018 *Végvár tánc kultúrája a változó időben.* SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.
- 2023 *Változások egy mezőszéki falu tradicionális tánc kultúrájában.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

WULFF, Hans J.

- 2020 Von Tanzkarten und Damenspenden: Rituale des Ball-Walters. *IRASM* LI (1)
43–48.